

İSTANBUL-BEBEK (HÜMAYÛNABÂD) CAMİSİ'NİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

PAST AND PRESENT OF İSTANBUL-BEBEK (HÜMAYÛNABÂD) MOSQUE

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 31 Mayıs 2022	Received: May 31, 2022
Hakem Değerlendirmesi: 15 Temmuz 2022	Peer Review: July 15, 2022
Kabul: 25 Ağustos 2022	Accepted: August 25, 2022

DOI : 10.22520/tubaked2022.26.005

Sezgi GİRAY KÜÇÜK*

ÖZET

Bebek semtinin simge yapılarından Bebek Camisi, 1725'te Bebek köyü kurulurken kırma çatılı, L plan şemalı bir köy camisi niteliğinde inşa edilmiştir. 1913 yılında ise bu cami yıkılarak yerine farklı bir plan şemasıyla, kubbeli, kâgir, revaklı, dikdörtgen planlı yeni bir cami, Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanarak inşa edilmiş olup bu cami günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmanın amacı, Boğaziçi'nin önemli kültür varlıklarından Bebek Camisi'nin inşasından günümüze geçirdiği değişimi gözler önüne sermektir. Bu kapsamda, Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi belgeleri, eski fotoğraf, gravür ve haritalar, Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan, caminin geçmiş dönem onarımlarına ilişkin dosyalar ve günümüz fotoğrafları kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, günümüzde ayakta olan Bebek Camisi'nin 1960 yılı onarımında, o dönemde yapılan pek çok eski eser onarımında görüldüğü gibi, çimento esaslı malzemeler ile onarıldığı, özgün alçı revzenlerin sökülerek çimento ile yenilendiği, sıvalarda ve harçlarda çimento kullanıldığı, bu sebeple ve deniz kenarında konumlanması sebebiyle tuz kristallenmesi (çiçeklenme) probleminin yapının genelinde görüldüğü tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra plan şemasında yapılan değişiklikler de caminin özgünlükten uzaklaşmasına sebep olmuştur. 2019-2022 restorasyonu ile yapının planı özgün haline getirilmiş, olumsuz tuz etkisi ve diğer problemler giderilerek cami onarılmıştır. Bu çalışmada, bir Cumhuriyet dönemi yapısı olan Bebek Camisi ile sembolize edilmekte olan Bebek semtinin tarihinin aslında çok daha eskiye dayanmakta olduğu ve günümüzde görülen Bebek Camisi'nin yerinde 18. yüzyılda, kırma çatılı bir caminin olduğu gözler önüne serilmek istenmiştir. Hangi döneme ait olursa olsun kentin geçmişinde yeri olan kültür varlıkları korunmalı, özüne uygun malzeme ve tekniklerle restore edilerek gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bebek, cami, restorasyon, onarım, kültür varlığı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü.
e-posta: sezgi.giray.kucuk@msgsu.edu.tr ORCID: 0000-0002-4556-4331

ABSTRACT

Bebek Mosque, is one of the first structures built when Bebek village was established in 1725. The mosque, which was of wooden construction in the 18th century, was rebuilt in 1913 by Architect Kemalettin on the same place as masonry, with a different plan scheme. The aim of this study is to reveal the change of Bebek Mosque, which is one of the important cultural assets of the Bosphorus, from its construction to the present. In this context, Ottoman and Republic Archive documents, old photographs, engravings and maps, files related to the past repairs of the mosque in the archives of the 1st Vakıflar Regional Directorate, and current photographs showing the current situation were used. As a result of the examinations, it was found that the Bebek Mosque, which is still standing today, was repaired with cement-based materials in the 1960 repair, as can be seen in many historical buildings repaired at that time, original gypsum revzenes were removed and renewed with cement, cement was used in plasters and mortars, and for this reason, and due to its location by the sea, it has been determined that the salt crystallization problem is seen throughout the structure. In addition to this, the changes made in the plan scheme caused the mosque to move away from its originality. With the 2019-2022 restoration, the plan of the building was made original, the negative salt effect and other problems were eliminated and the mosque was plastered. In this study, it is aimed to reveal that the history of the Bebek district, which is symbolized by the Bebek Mosque, which is a Republican period structure, actually dates back to much earlier and that there was a mosque with a hipped roof in the 18th century in place of the Bebek Mosque, which is seen today. Regardless of which period they belong to, the preservation of cultural assets that have a place in the past of the city should be transferred to future generations by restoring them with materials and techniques appropriate to their essence.

Keywords: Bebek, mosque, restoration, repair, cultural asset.

GİRİŞ

İstanbul'un Avrupa yakasında yer alan Beşiktaş ilçesine bağlı Bebek semti, geçmişten günümüze Boğaziçi'nin önemli yerleşimlerinden biri olmuştur. Bizans döneminde küçük bir balıkçı köyü niteliğindeki Osmanlı döneminde sultanlar tarafından sayfiye yeri olarak tercih edilmiş, 16. yüzyılda, Yavuz Sultan Selim buraya bir yazlık kasır inşa ettirmiştir. Bebek (Hümâyûnabâd) Kasrı, bir dönem kullanıldıktan sonra uzun süre bakımsız kalmış, o dönemde ıssız bir yerleşim olan Bebek'te, uygunsuz davranışların icra edildiği bir harabe haline gelmiştir (Koçu, 1961b, s.2340). Etrafındaki Boğaz köyleri yerleşime açıkken Bebek'te yapılaşmanın olmaması Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın dikkatini çekmiş, 1725-1726 yılında Salih Ağa'yı görevlendirerek burada cami, çarşı ve hamam ile birlikte bir köyün kurulmasını, caminin yakınına da Sultan III. Ahmed için yeni bir kasır inşa edilmesini istemiştir. Bebek'in doğusundaki Kayalar bölgesine kadar, sahil ve kara tarafındaki devlete ait arazi de bu süreçte parsellenerek halka satılmış, böylece birkaç ay içinde *Hümâyûnabad* ismiyle yeni bir köy/mahalle kurulmuştur (Koçu, 1961a, s.2337). Zamanla sınırları genişleyen köyün ilk yapıları olan hamam, çarşı ve kasır, 20. yüzyılda yıkılmış olup kasrın has bahçesinin bir kısmı, günümüzde Bebek Parkı olarak kullanılmaktadır (Giray Küçük, 2021, s.1763). Bebek Camisi de yıkılarak yerine 1913 yılında, Milli Mimarlık Dönemi'nin önemli mimarlarından Kemalettin Bey tarafından yeni bir cami inşa edilmiştir.

Bu çalışmada mevcut Bebek Camisi ile 18. yüzyıla tarihlenen eski Bebek Camisi, farklı başlıklar altında ele alınmış, camilerin geçmişten günümüze tanıklık ettiği olaylar, mimari özellikleri, onarım süreçleri ve günümüz durumu, arşiv belgeleri ve elde edilebilen diğer veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir. 18. yüzyılda Bebek Köyü kurulurken inşa edilen Bebek Camisi hakkındaki kaynaklar çoğunlukla Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde, eski harita ve fotoğraflarda yer almaktadır. 20. yüzyılda inşa edilen, günümüzde de mevcut olan Bebek Camisi ise Cumhuriyet dönemi Türk sanatı hakkındaki (Yeniaras, 1988, s.10-12) ve Mimar Kemalettin Bey'in yapılarının yer aldığı yayınların içerisinde (Batur, 2009, s.16; Batur, 2008, s.62; Yavuz, 1981) ve Bebek Camisi veya Bebek semti ile ilgili yayınlarda (Germiyanoglu, 1961, s.2327; Kayra, 1993; Koçu, 1961a, s.2337; Koçu, 1961b, s.2339, 2340) yer almıştır. Caminin onarımına ilişkin belgeler, İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden edinilmiştir. Bunun yanında SALT Arşiv, Atatürk Kitaplığı Görsel Arşivi gibi çeşitli arşivlerden de fotoğraf, kartpostal, gravür, harita gibi görsel belgeler edinilmiş, Bebek Camisi'ne ait envanter fişi (Beşiktaş, 2014) incelenmiş, günümüz fotoğraflarıyla güncel durum gözler önüne serilmiştir. Günümüze değin bu konuda ve kapsamda bir çalışmanın yapılmamış olması, çalışmayı özgün kılmaktadır.

18. YÜZYIL BEBEK CAMİSİ

OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİNDE BEBEK (HÜMAYÜNABÂD) CAMİSİ

Bebek Camisi ile ilgili Osmanlı Arşivinde pek çok belge vardır. Ancak bunların büyük çoğunluğu, caminin bağlı bulunduğu vakıf, camide çalışan kişiler, yapılan merasimler gibi belgeler olup caminin mimari özelliklerine veya onarımına ilişkin pek fazla veri mevcut değildir. Bebek Camisi, Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılmıştır (BOA.ŞD.3137/11; Aktepe, 1989, s.35; Öz, 1987, s.12). Cami ile ilgili elde edilebilen en eski belge, 1731 tarihli, Hümâyûnabâd'da inşa edilen caminin emini olan ve bu hizmetine karşılık, Hümâyûnabâd ve Sadâbâd camilerinin ikisi bir vakıf olmak üzere, vakıf mallarına bakma görevinin kendisine verilmesi hakkında Salih tarafından yazılmış bir dilekçedir (BOA.C.EV.608/30693). Bu belgede Hümâyûnabâd Camisi ile birlikte Sadâbâd Camisi'nin de aynı vakfa ait olması isteği, her ikisi de Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılmış olan bu camilerin aynı dönemde inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir¹. 1796 tarihli Osmanlı Arşivi belgesine göre Bebek Camisi'nin vakıfları arasında Nazlıca Köyü'nde bir mescit (BOA.C.EV.209/10434), 1832 tarihli bir başka belgeye göre bir sahilhane vardır (BOA. HAT.1586/43). 1743'te cami imamlığını Seyyid Mehmed yapmıştır (BOA. AE.SMHD.I.91/6219). 1844'te caminin vaizi Seyyid Hâfız Süleyman Efendi, Şeyhülislâm Efendi'ye verdiği dilekçede, Bebek Camisi'nin selâtin camileri gibi tezyin edilmesini istemiştir (BOA.A.}MKT.15/54). Özellikle yaz aylarında, Osmanlı sultanları Bebek Kasrı'nı sıklıkla kullandıkları için, Bebek Camisi'nde de çok kez ibadet etmişlerdir. Bazı selamlık törenlerinin dahi burada yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı devletinde hükümdar, cuma namazını genellikle bulunduğu yerdeki camilerden birinde halkla birlikte kılmaktaydı. Hükümdarın bu sebeple camiye gidişi ve camiden dönüşü Osmanlılar'da *cuma selamlığı* veya *selâmlık resmi* adı verilen bir merasimle olurdu. Hükümdar-halk bütünleşmesini sağlayan cuma selâmlığı, sadece merasim ve dinî yönüyle değil hukukî, sosyal ve kültürel açılardan da büyük önem taşımaktaydı (İpşirli, 1993, s.90). Cuma selâmlığında, halkın dilek ve şikâyetlerini sözlü veya yazılı olarak bizzat hükümdara ulaştırması, hükümdar-tebaa ilişkileri açısından oldukça önemli bir konuydu. Burada arzuhaller (dilekçeler) verilir, gereğinin yapılmasından genellikle sadrazam sorumlu tutulurdu (İpşirli, 1993, s.91). Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden biri de 1849 yılında Bebek Camisi'nde yapılan cuma selamlığında padişaha takdim edilen arzuhaller hakkında gerekenin yapılması

¹ Sadâbâd Camisi de Hümâyûnabâd Camisi gibi yeniden inşa edilmiştir.

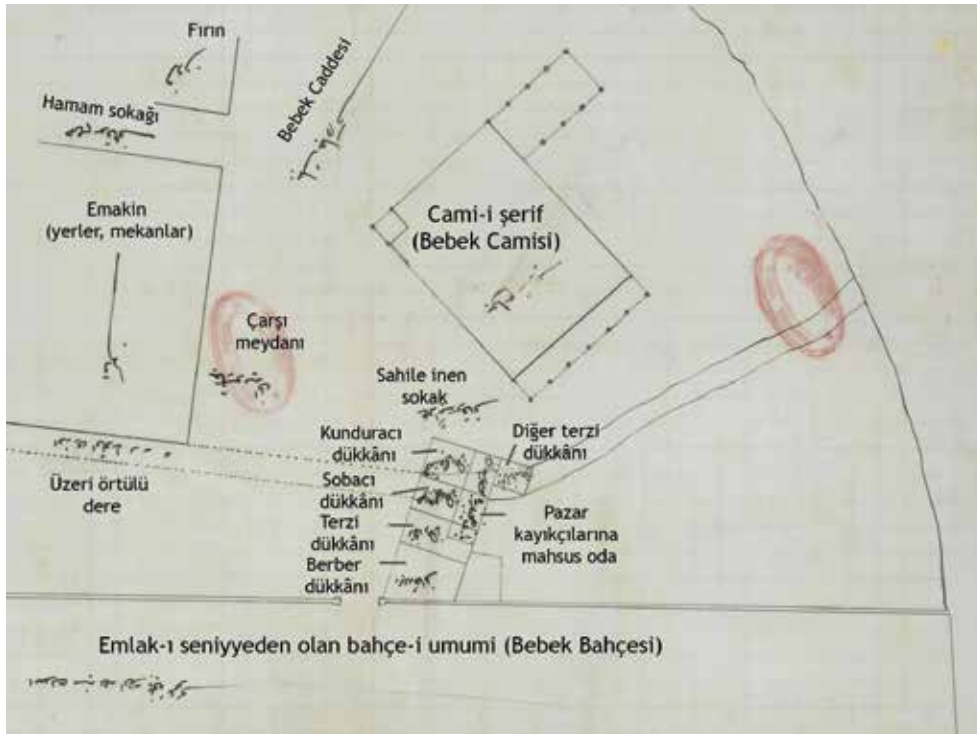
ile ilgilidir (BOA.İ.DH.1287/101259). Cami, 1858, 1896, 1899, 1901 tarihli belgelerde belirtildiği üzere Sultan II. Mahmud Han vakıflarındandır. Cami ile ilgili arşiv belgelerinin bir kısmı, imam, müezzin, memurlar, hademe gibi cami çalışanların izne ayrılması, yerlerine vekalet edecek kişiler, maaşları gibi konular hakkındadır. 1911 tarihli belgeye göre, camide çalışan; salâ okuyan müezzin beş akçe, kandil yakan siraci, avlu temizlikçisi (ferraşı), cami temizlikçisi, tuvalet (kenîf) temizlikçisi ikişer akçe almaktadır (BOA.EV.BRT.306/11).

Caminin alt katında yer alan ibtidai mektebine (ilkokul) gelir sağlamak için 1894 yılında Bebek sahiline bir kayıkhaneye inşa edilmiş, bunun ruhsatının da ücretsiz olması istenmiştir (BOA.MF.MKT.215/15). Ancak altı yıl sonra, 1900 tarihli belgeden görüldüğü üzere Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nce bu kayıkhaneye kayık çekilmesine engel olunmuştur (BOA.MF.MKT.541/6). Okulun geliri azaldığı için bu yasağın kaldırılması talep edilmiştir. 1895 yılına ait bir başka belgede, geçici olarak cami tarafından kullanılan okulun odalarından birinin, eskisi gibi okulun kullanımına bırakılması isteği belirtilmiştir (BOA.MF.MKT.261/29).

Yine 1895 tarihli bir arşiv belgesinde, caminin harimine, Mısırlı Halim Paşa tarafından dükkân yapıldığından söz edilmektedir (BOA.Y.MTV.97/7). Caminin ana ibadet mekânı olan harim kısmına dükkân yapılması alışıldık bir durum olmadığı için Osmanlı Arşivinde bu başlıkla kayıtlı belgede, çeviriden kaynaklı bir yanlışlık yapılmış olunması ihtimali göz önüne alınmalıdır. Ancak tarihi

belirtilmemiş bir Osmanlı Arşivi haritasında caminin çok yakınında, Bebek Bahçesi duvarı ile cami arasında pazar kayıkçılarına ait bir oda ile berber, iki adet terzi, sobacı, kunduracı dükkânlarından oluşan dükkânlar topluluğunun olduğu görülmektedir (BOA.PLK.p.00713) (Foto. 1). Belgede sözü edilen dükkânların bunlar olması ihtimal dahilindedir. Belgeye göre, dükkânların işleriyle uğraşmak üzere bir komisyon görevlendirilmiş, bu komisyona fahri reis olarak vekilharc Alibeyzade Hüseyin Ziya Efendi atanmıştır (BOA.MF.MKT.342/12). 1896'da dükkânlara müdahale edilmemesi gerektiği (BOA.MF.MKT.299/56), Evkaf-ı Humayun Nezareti'nin dükkânlara müdahalesinin eğitime sekte vurduğu dile getirilmiştir. 1911'de ise Mısırlı Halim Paşa tarafından inşa edilen, caminin yakınındaki dükkânlara müdahale edildiği anlaşılmaktadır (BOA.MF.İBT. 302/66).

20. yüzyıla ait arşiv belgelerinin neredeyse tamamı caminin önündeki arsa kullanımını ve yakınındaki dükkânları hakkındadır. Sahil ile cami arasındaki boş alana 1903 yılında kahvehane ve karpuz sergisi (BOA.MF.MKT.729/23), 1908 yılında hamallar tarafından kullanılmak üzere küçük bir tahta kulübe ve çamaşırlık yapılmak istenmiş ancak reddedilmiştir. 1939 yılında da benzer şekilde Gümrük kulübesi yapılması istenmiş, ancak bu istek de İçişleri Bakanlığı tarafından reddedilmiştir (BCA.30-10-0-0.190/304/2). 18. yüzyılda inşa edilen Bebek Camisi'nin neden yıkıldığına dair herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

Fotoğraf 1. Bebek Camisi planı ve etrafındaki dükkânlar (BOA.PLK.p.00713). / *Bebek Mosque plan and shops around it (BOA.PLK.p.00713).*

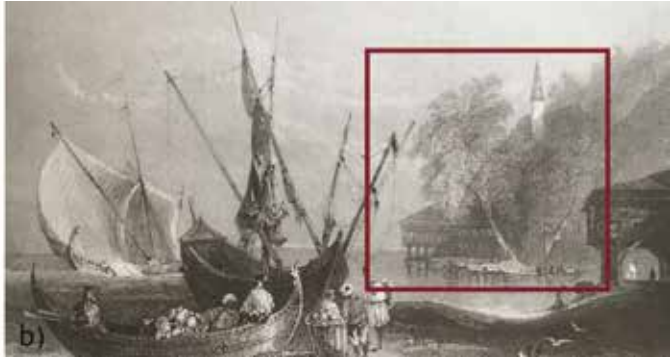
18. YÜZYIL BEBEK CAMİSİ'NİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

18. yüzyılda inşa edilmiş Bebek Camisi hakkında bilgiye, gravür ve fotoğraflarda rastlanmaktadır. Bartlett'in gravürüne göre cami iki kat yüksekliğinde ve kırma çatılı olup zemin katı arkatlıdır. Minaresinin, camiye oranla oldukça yüksek, kalın ve sivri külahlı olduğu dikkati çekmektedir (Lev. 1b). Allom'un gravüründe ise üç katlı olarak görülen kırma çatılı caminin zemin katı yine arkatlıdır. Minaresi sivri külahlı ve tek şerefelidir (Lev. 1a). Her iki gravürde de camiler suya yakındır ancak Bartlett'in gravüründe sütunların denize yansması dahi çizilmiştir. Gravürlerin, ressam tarafından çizildiği göz önüne alındığında, resimlerin, caminin geneliyle ilgili fikir verdiği ancak detaylarını gerçek anlamda yansıtmayabileceği göz önüne alınmalıdır. Bu sebeple camiye ait fotoğrafların, daha doğru bilgi verdiği düşünülmektedir. 1901 tarihli fotoğrafta (Lev. 2a) ve tarihi belirtilmemiş bir başka fotoğrafta (Lev. 2b), eski Bebek Camisi ve karşısındaki hamam görülmektedir. Fotoğraf net olmadığından caminin ahşap mı kâgir mi olduğu anlaşılamamaktadır. Levha 2a'da koyu renk cephesiyle ahşap izlenimi yaratmaktadır. Levha 2b'de ise beyaz görünümlü caminin (sıva veya taş) zemin kattaki yine beyaz renkli sütunları, kâgir yapım tekniği ile inşa edildiğine işaret etmektedir. Minaresi ise beyaz sıvalı veya taş örgülü olup, gravürlerde görüldüğü

farklı olarak soğan kubbelidir ve tek şerefelidir. Bir başka fotoğraf ise Bebek kahvesinden çekilmiştir. Arka planda görülen cami üç katlı, zemin katı arkatlı ve yine minaresi soğan kubbelidir. Diğerine göre daha net olan bu fotoğrafta da önüne ağaç geldiği için caminin yan cephesi belirgin değildir (Foto. 2). Ancak bu fotoğrafta ve 1895 tarihli fotoğrafta (Lev. 3a) yine koyu renk cephesi ile yapım tekniğinin ahşap olduğu izlenimi yaratmaktadır. Boğaziçi'nden ve Bebek sırtlarından çekilmiş bir fotoğraftan da görüldüğü üzere, cami L plan şemalıdır (Lev. 3b).

Fotoğraf 2. Bebek kahvesi ve arka planda cami (Eski İstanbul, 2022). / *Bebek coffeehouse and mosque in the background.*

Levha 1. a) Allom'un ve b) Bartlett'in gravürlerinde Bebek Camisi (Deleon, 2000). / *Bebek Mosque in a) Allom's and b) Barlett's engravings (Deleon, 2000).*

Levha 2. Eski Bebek Camisi ve Bebek Hamamı a) (Gülmez Freres, t.y.), b) (Tarkulyan, 1901). / *Old Bebek Mosque and Bebek Bath a) (Tarkulyan, 1901) b) (Gülmez Freres, n.d.).*

Levha 3. a) Boğaziçi'nden çekilmiş fotoğrafta Bebek Camisi, 1895 (Bebek, 1895). b) Bebek sırtlarından çekilmiş fotoğrafta Bebek Camisi (Berggren, t.y.). / *Bebek Mosque, photographed from the Bosphorus, 1895 (Bebek, 1895). b) Bebek Mosque in the photo taken from Bebek ridges (Berggren, n.d.).*

Caminin 1865 yılındaki durumu hakkında bilgi veren Hadikatül Cevami'de Hümayûnabâd Camisi için şöyle denmektedir: “Fevkani bir camidir, mahfili humâyunu vardır, altı mekteptir. Minaresinin altında çeşmesi vardır, minareye çeşme haziresinden çıkılır. Çeşmenin üstünde 1138 tarihi yazmaktadır. Karşısındaki tek hamam, bu caminin vakfı yapılarındandır. Camii şerifin yanında Hümayûnabâd adında bir kasır vardır ki halk ağzında Bebek Köşkü denir” (Galitekin vd., 2001).

Cami ve minarenin tamiri hakkında 1864 (BOA. MVL.449/46) ve 1893 (BOA.İ.EV.2/57) yıllarına, yalnız caminin tamiri hakkında ise 1872, 1893, 1896 (BOA.BEO.801/60042; BOA.ŞD.137/106; BOA. BEO.1381/103549; BOA.ŞD.149/70) ve 1901 (BOA. BEO.1652/123895) yıllarına tarihlenen belgeler mevcuttur. Bunlar genellikle onarım ücretleri ile ilgili olup restorasyon süreci hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1872 tarihli belgede (BOA.İ.DH.653/45411) caminin tamirat masrafının 54133,5 kuruştan kısım kısım verilen akçe ile iskontosu düşüldükten sonra kalan 10133,5 kuruşun 88 senesi bütçesinden alınacağı belirtilmiştir. 30 Ocak 1893 tarihli belgede (BOA.ŞD.124/67) cami ve minaresinin bazı mekânlarının fırtınada harap olması ve yıkılmaya yüz tutması sebebiyle tamir edilmesi gerektiği için oluşturulmuş keşif defterine göre, Mecîdî 19 kuruş hesabıyla, 10906 kuruş masrafla tamir edilebileceği belirtilmiştir. 7 Şubat 1893 tarihli bir başka belgede ise (BOA.İ.EV.2/57) söz konusu keşif defterinin teslim edildiği belirtilmiş, onarıma ait paranın 308 yılı bütçesinden harcanmasına karar verilmiştir. Minarenin onarılmakta olduğuna ilişkin bir fotoğrafta, minare iskeleleri görülmektedir (Lev. 3b).

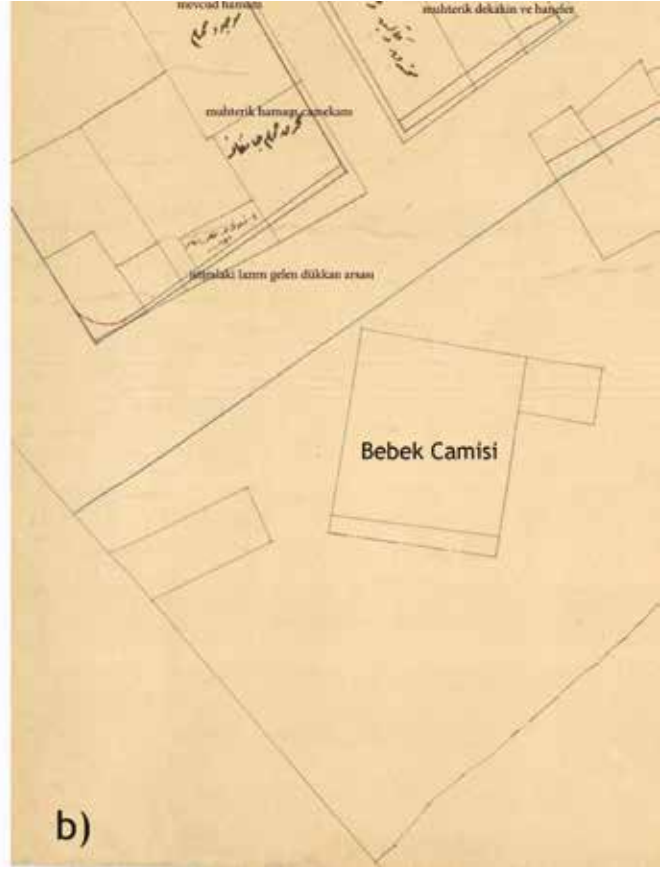
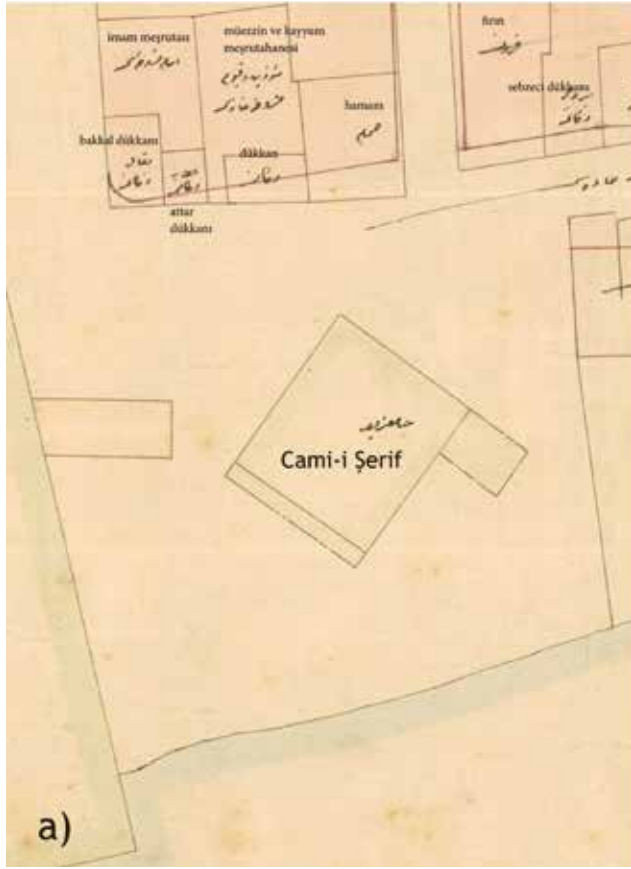
Eski Bebek Camisi'nin plan çiziminin görüldüğü biri tarihsiz, ikisi 1904 tarihli² üç harita mevcuttur. Diğerlerine göre daha ayrıntılı olan tarihsiz plan çiziminde caminin güneydoğu cephesinde ve kuzey bölümünde, üst kotta devam eden, alt katta arkatlı sistem görülmektedir (Foto. 1). Kuzeybatı köşesindeki yapıların, Hadikatül Cevami'de (Galitekin vd., 2001) belirtildiği gibi yan yana konumlanan minare ve çeşme olduğu düşünülmektedir. Ancak minarenin de arkat sistemli gibi kesikli çizgiyle çizilmiş olması ve köşesinde sütun benzeri dairesel kesitli bir mimari eleman gibi gösterilmesi, bu çizgi tipi ile başka bir şey ifade edilmek istenip istenmediğini de akıllara getirmektedir. 1904 tarihli haritalarda da güneydoğu ve kuzeydeki bölümler kesikli çizgi ile çizilmiştir (Lev. 4). Çeşme ve minare ise gösterilmemiştir. Bu çizimlerde caminin yalnız konturları belirtilmiş, detaya yer verilmemiştir.

20. YÜZYIL BEBEK CAMİSİ

Evkaf nazırı Mustafa Hayri Efendi'nin isteğiyle 1913'te Mimar Kemalettin'e Hümayûnabâd Camisi'nin arsasında yeni bir cami yaptırılmıştır (Öz, 1987, s.10). Milli Mimarlık akımının karakteristik üslubunun gelişmesinde, Vedat Tek ile birlikte büyük rol oynayan Mimar Kemalettin, Osmanlı'nın görkemli mimari mirasını sürdürmek isteyen gelenekçi bir mimardır. İmparatorluk yıkılmadan önce de yeni cumhuriyet kurulduktan sonra da yoğun biçimde üretmiş, dönemin

² Bu haritalar aynı yıl (1904) içinde yangın öncesi ve sonrası çizilmiştir. Yangın sonrası haritada caminin önündeki mavi çizgi, caminin önünden cadde geçirme çalışmalarını göstermektedir.

İSTANBUL-BEBEK (HÜMAYÜNABÂD) CAMİSİ'NİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Levha 4. 1904 tarihli haritalarda Bebek Camisi ve etrafındaki yapılar. a) (Beşiktaş-Bebek vapur, 1320;) b) (Beşiktaş-Bebek harik, 1320). / *Bebek Mosque and surrounding structures on maps dated 1904. a) Beşiktaş-Bebek vapur, 1320; b) Beşiktaş-Bebek harik, 1320.*

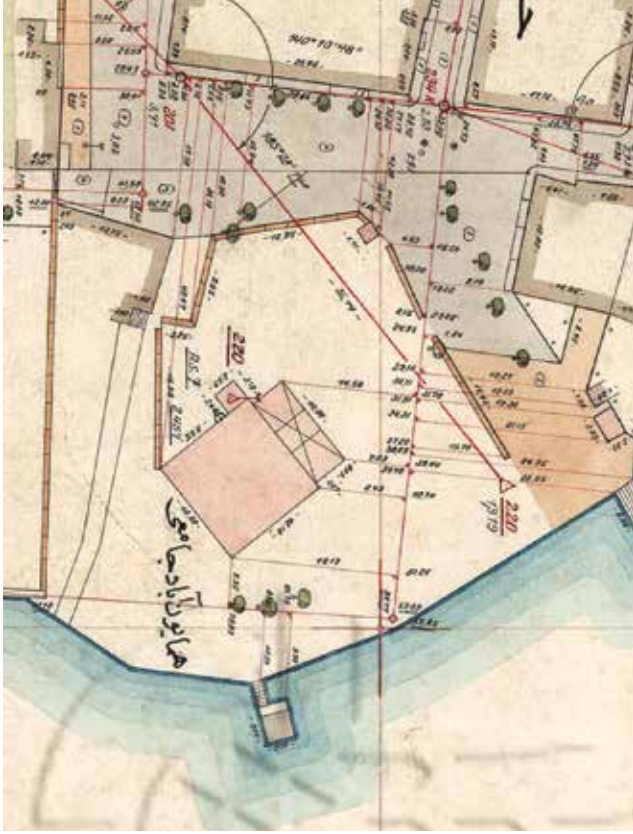
Fotoğraf 3. Mimar Kemalettin tarafından tasarlanmış Bebek Camisi (Bebek Cami, t.y.). / *Bebek Mosque designed by Architect Kemalettin (Bebek Mosque, n.d.).*

yükselişte olan milliyetçi fikirlerinden etkilenecek kendi üslubunu oluşturmanın peşinden koşmuştur (Dastarlı, 2015, s.385).

Bebek Camisi, dikdörtgen planlı, tek kubbeli, tek minareli, kâgir, yalın görümlü bir yapıdır (Foto. 3). Son cemaat yerine sahiptir. Ana kubbe, sekiz taşıyıcı ayak üzerine oturmakta olup harim kare planlıdır. Plan şemasıyla klasik dönem camilerini andıran Bebek Camisi, inşa edildiği dönemde yeni yapı malzemelerinin ve inşa tekniklerinin kullanılmayıp, geçmiş dönem üslupları referans alınarak inşa edildiğinden, dönemine özgü olmayan bir yapı olarak kabul edilmektedir. Antel (2012, s.260), Bebek Camisi'ni, Teşvikiye Camisi ve Aksaray Valide Camisi gibi, dönemin anlayışına göre inşa edilmediğinden "historisist" olarak adlandırılan yaklaşımın örnekleri olarak tanımlamaktadır.

Yeni Bebek Camisi inşa edilirken caminin çevresinin de değişime uğradığı görülmektedir. 1904 yılı haritalarında görülen caminin yakınındaki yapı adası geriye çekilmiş, cadde genişletilmiş, Boğaz kıyısı kısmen doldurulmuştur. 1926 tarihli Rumeli Ciheti haritasında (Foto. 4), 1929 (Lev. 5a), 1938 ve 1940 yıllarına ait planlarda (Lev. 6) ve tarihi belirtilmemiş bir planda (Lev. 5b) cami benzer

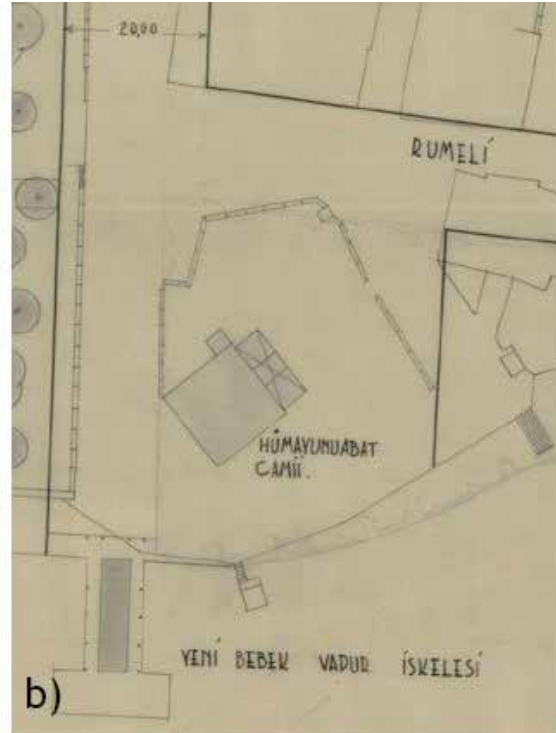
şekilde ifade edilmiş, yalnız konturları ve çevre duvarları çizilmiştir. Bu çizimlerden, deniz cephesinde duvarların olmadığı, cami ile Boğaziçi arasında üç adet anıtsal ağacın

Fotoğraf 4. 1926 tarihli Rumeli Ciheti haritasında Bebek Camisi ve çevresi (Rumeli Ciheti, 1926). / *Bebek Mosque and its surroundings on the Rumeli Ciheti map dated 1926 (Rumeli Ciheti, 1926).*

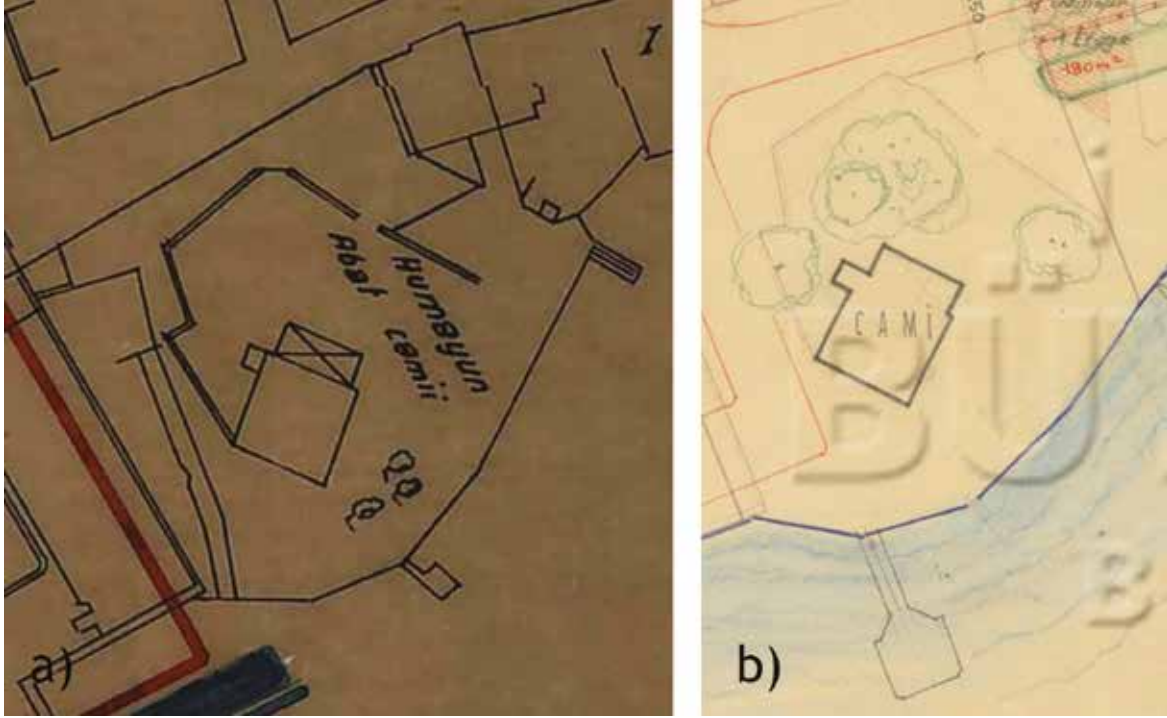
yer aldığı görülmektedir. Caminin yakınında bir iskele mevcuttur (Lev. 7). Günümüzde ise cami avlusunun duvarları, dışarıya kapalı olup bir demir kapı ile avluya girilmektedir. Avlu duvarları ve Boğaziçi arasındaki rıhtımda camlı küçük bir yapı vardır. Caminin taş avlu duvarları bilinmeyen bir tarihte yıkılmıştır (Foto. 5). 1960 yılı aralık ayı başında (Göktürk, 1961, s.2333) ve 1988 yılında (Yeniaraş, 1988, s.11) avlu duvarlarının beton olduğu bilinmektedir. Daha sonra zeminden 1,5 m yüksekliğinde beton duvar üzerinde demir parmaklıklar ve demir kapı olacak şekilde projelendirilmiştir (Foto. 6). Günümüzde de benzer şekilde beton duvarın üzerinde demir korkuluklar vardır. Ancak farklı formdadır (Foto. 7).

Caminin güneyinde yer alan karakol binasının, 1932 tarihli fotoğrafta görünmezken 1938 tarihli fotoğrafta görülmesi, 1932-1938 yılları arasında inşa edildiğini göstermektedir (Lev. 7). Camiye oldukça yakın olan bu yapı, caminin uzaktan bir bütün olarak algılanmasını da engellemektedir. Bunun yanı sıra caminin kuzeybatısında yer alan prefabrik tuvalet ve muhtarlık binaları da caminin Cevdet Paşa Caddesi'nden algılanmasını güçleştirmektedir. Günümüzde, cami avlusunun içinde kuzeyde bir şadırvan mevcut olup çatısı inşa halindedir (Şek. 1) Göktürk (1961), 1960 yılı tespitlerinde avluya girince çinko bir saçak ile örtülen üç musluklu bir çeşmenin görüldüğünü, bu çeşmenin cephesinin yanlamasına uzatılmış basit bir taştan ibaret olduğunu ve üzerinde "Ve minel mâ-i külli şey'in Hay, sene 1138" yazılı kitabesinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu durum, cami yeniden inşa edilirken çeşmenin veya kitabenin korunduğuna işaret etmektedir. Ancak Tahsin Öz (1987,

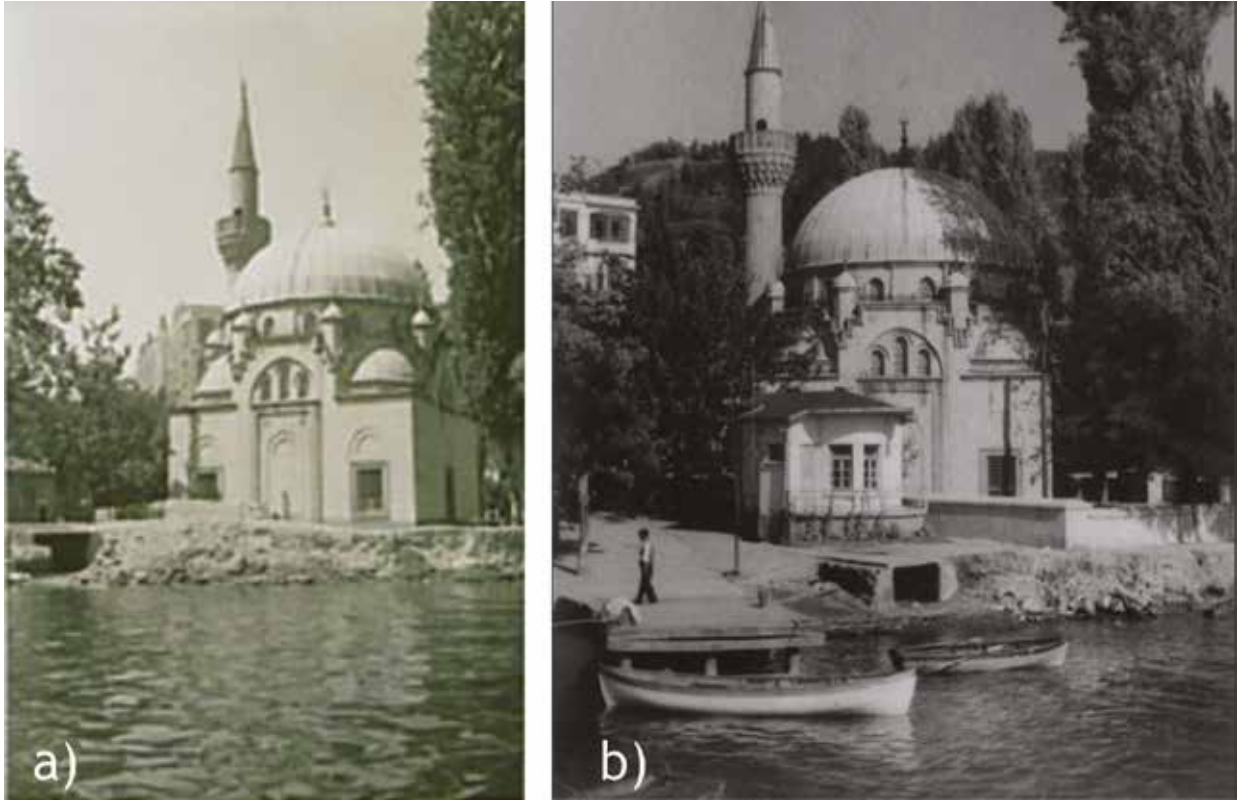

Levha 5. a) 1929 tarihli planda Bebek Camisi (Beşiktaş-Bebek, 1929) b) Tarihi belirtilmemiş planda Bebek Camisi (Beşiktaş-Bebek, t.y.) / *a) Bebek Mosque in 1929 dated plan (Beşiktaş-Bebek, 1929) b) Bebek Mosque in undated plan (Beşiktaş-Bebek, n.d.).*

İSTANBUL-BEBEK (HÜMAYÛNABÂD) CAMİSİ'NİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Levha 6. a) 1938 tarihli planda Bebek Camisi (Beşiktaş-Bebek, 1938) ve b) 1940 tarihli planda Bebek Camisi (Prost, 1940). / a) Bebek Mosque in 1938 dated map (Beşiktaş-Bebek, 1938) and b) Bebek Mosque in 1940 dated map (Prost, 1940).

Levha 7. a) 1932 yılında Bebek Camisi (Salt Arşiv, 1932) b) 1938 yılında Bebek Camisi (Salt Arşiv, 1938). / a) Bebek Mosque in 1932 (Salt Archive, 1932) b) Bebek Mosque in 1938 (Salt Archive, 1938).

Fotoğraf 5. Bebek Camisi ve taş avlu duvarları (Joailles ve Gülmez Freres, t.y.). / *Bebek Mosque and stone courtyard walls (Joailles and Gülmez Freres, n.d.)*.

s.10, 11) 1987 yılında çeşmenin mevcut olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla bu çeşme 1960-1987 yılları arasında yıkılmış olmalıdır.

CAMİNİN GEÇMİŞ DÖNEM ONARIMLARI

Başbakanlık İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden edinilen belgelere göre, cami 1960 yılında onarılmıştır. Bu onarıma ilişkin 1960 yılı onarım şartnamesi, keşif özeti, metrajı, fiyat analizi, tarihi belirtilmemiş ancak onarım öncesine ait olduğu düşünülen fotoğraflar ve 1983 tarihli lojman binası fotoğrafları mevcuttur.

1960 Yılı Onarım Keşif Dosyası ve Fotoğraf Dosyası

1960 yılında, onarım yapılmak üzere keşif dosyası hazırlanmıştır. Bu dosyanın içinde birim fiyatı, uygulama yapılacak alanın genişliği ve tutarının yer aldığı keşif özeti, işin yapım şeklini tarif eden ve birim fiyatı veren

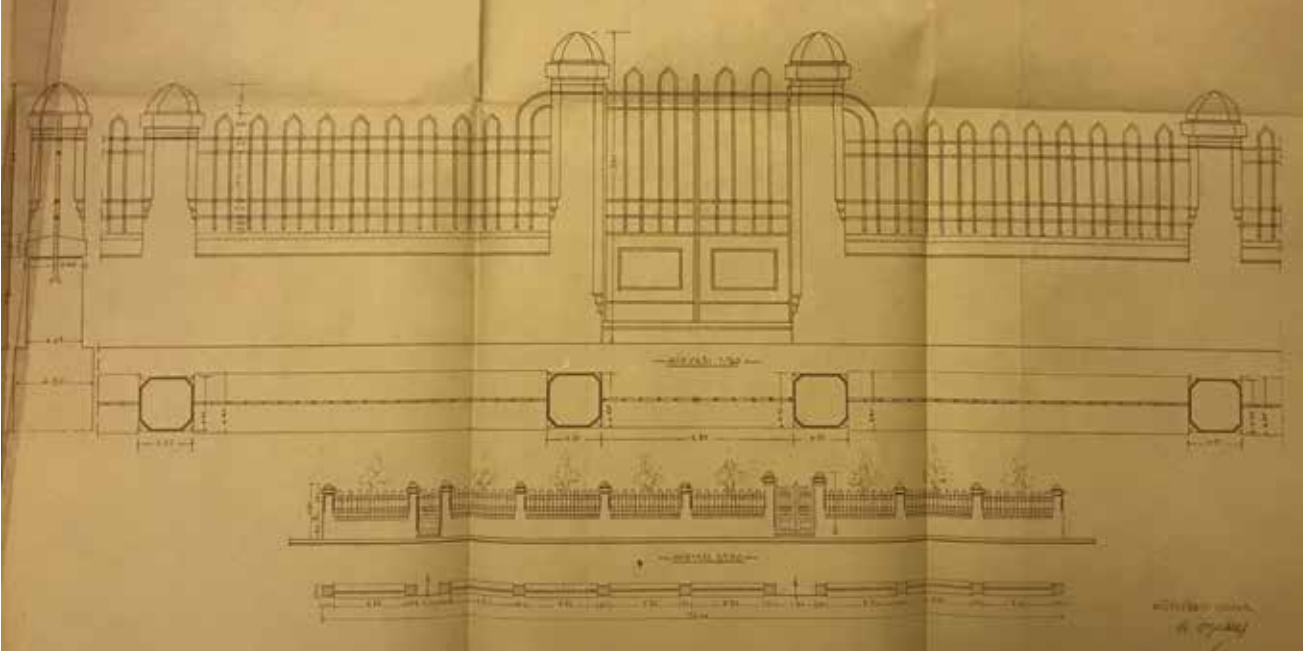
şartnamesi ve metraj hesaplamalarının yer aldığı metraj cetveli yer almaktadır. Birim fiyat analizi için 1959 onaylı Eski Eser Birim fiyat analizi esas alınmıştır. Yüksek Mimar Güneri Dutipek'in 2 Mayıs 1960'ta hazırladığı bu keşif dosyasının altında 3. Grup şefi Yüksek Mimar Ertuğrul Eğilmez'in de imzası vardır. Bu dosyaya göre, Bebek Camisi'nin onarımı için iskeleler kurulmuş, önce kaba badana ve sıvalar raspa edilmiş, daha sonra çimento harcı kullanılarak yeni sıva uygulanmış, üzerine beyaz badana ile boya yapılmıştır. İç mekânda bir kalemişi uygulaması olan fileto çekilmiş ve bazı yerlere seyrek kalemişi uygulaması yapılmıştır. Dışlık pencereler sökülerek yeniden inşa edilmiştir. Kubbelerin alemleri altın varakla kaplanmıştır.

Sıva, boya raspası ve yapımı işi: Cami genelinde önce 192 m² kaba badana raspası ve 60 m² sıva raspası, sonrasında 60 m² çimento harçlı iç sıva ve üzerine 252 m² beyaz badana yapılmıştır. Kaba badana ve sıva raspaları yapımında, tuğlalara veya taşlara zarar verilmemesi gerektiği, özellikle belirtilmiştir. Sıva raspasında derzler 3 cm derinlikte olmak üzere temizlenmiş ve süpürülmüş, ihtiyaç halinde suyla yıkanmış, sıvaya hazır hale getirilmiştir³. Raspa sonrası 225 kg takviyeli harçla iç sıva yapılmıştır. Sıva; kum, çimento, sönmüş ve dinlendirilmiş kireç hamuru ve sudan oluşmaktadır. İki tabaka halinde yapılacak sıvanın birinci tabakası 2,4 cm, ikinci tabakası 0,6 cm kalınlığında olup aynı harç kullanılmıştır. Yeni duvar yüzeylerine fırça ile iki kat astar ve makine ile bir kat yüz olmak üzere kireç badana uygulanmıştır.

Kalemişi uygulaması: Bebek Camisi'nin 1960 yılı onarımında bir kalem işi uygulaması olan fileto çekildiği⁴ ve seyrek kalemişi uygulaması yapıldığı görülmektedir. Şartnamede, her noktada aynı genişliği koruyacak ve düzgün bir hat olacak şekilde fileto çekilmesi gerektiği ve fileto ile tavan arasındaki mesafe ile filetonun renginin kontrollükçe belirleneceği belirtilmiştir. Yaklaşık 2 kg kemik tutkalı ve 5 kg toz boya ile karışım oluşturulmuştur. Şartnamede yazdığı üzere seyrek kalem işi uygulaması, sıva üzerine her renkten solmaz cinsten madeni boyalar ve çeşitli malzemeler ile mevcut kısımlardan desenlerin kopyalanması ve zemine uygulanması şeklinde gerçekleşmiştir. Motifin en geniş ve uzun yerinden ölçü alınarak ve ara boşluklar çıkarılmamak üzere ücret hesaplanmıştır. Fotoğraflarda görülen kalemişleri yer yer yıpranmış olduğundan, bu fotoğrafların onarım öncesine ait olduğu düşünülmektedir (Lev. 8).

³ 1960 yılı onarım şartnamesinde su ile yıkanacağı belirtilmiş ancak ne şekilde olacağı tarif edilmemiştir.

⁴ Fileto, aynı duvar yüzeyinde ayrı renkteki bitişik iki boyalı ya da badanalı alanı birbirinden ayıran çizgi ya da çizgilere denir (Sözen ve Tanyeli, 2011, s.108). Fileto çekilirken, mastar cetvel ve ucu kesik yassı fırça kullanılarak düz çizgiler oluşturulur (Kaya Üçer, kişisel görüşme, 22 Aralık 2021).

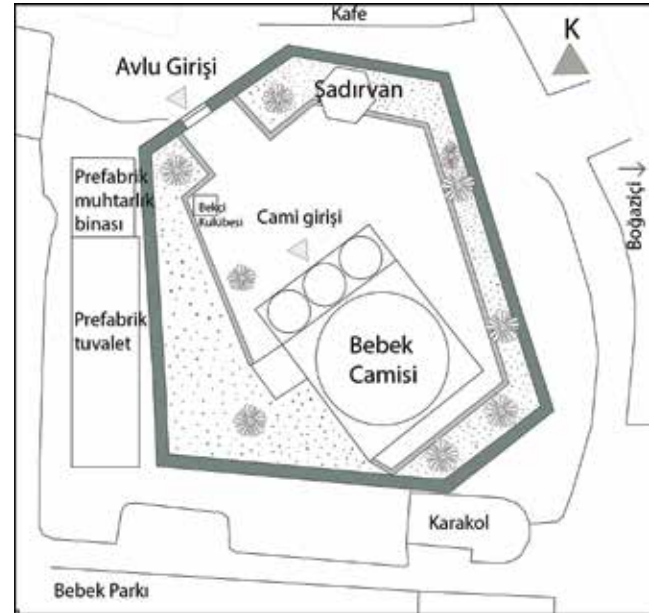

Fotoğraf 6. Bebek Camisi avlu duvarları ve demir korkulukları çizimi (İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi, t.y.). / Drawing of the Bebek Mosque courtyard walls and iron balustrades (Istanbul Foundations 1st Regional Directorate Archive, n.d.).

Fotoğraf 7. Günümüzde Bebek Camisi avlu duvarları ve demir korkulukları (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / Today, Bebek Mosque courtyard walls and iron balustrades (Photo taken by the author, 2022).

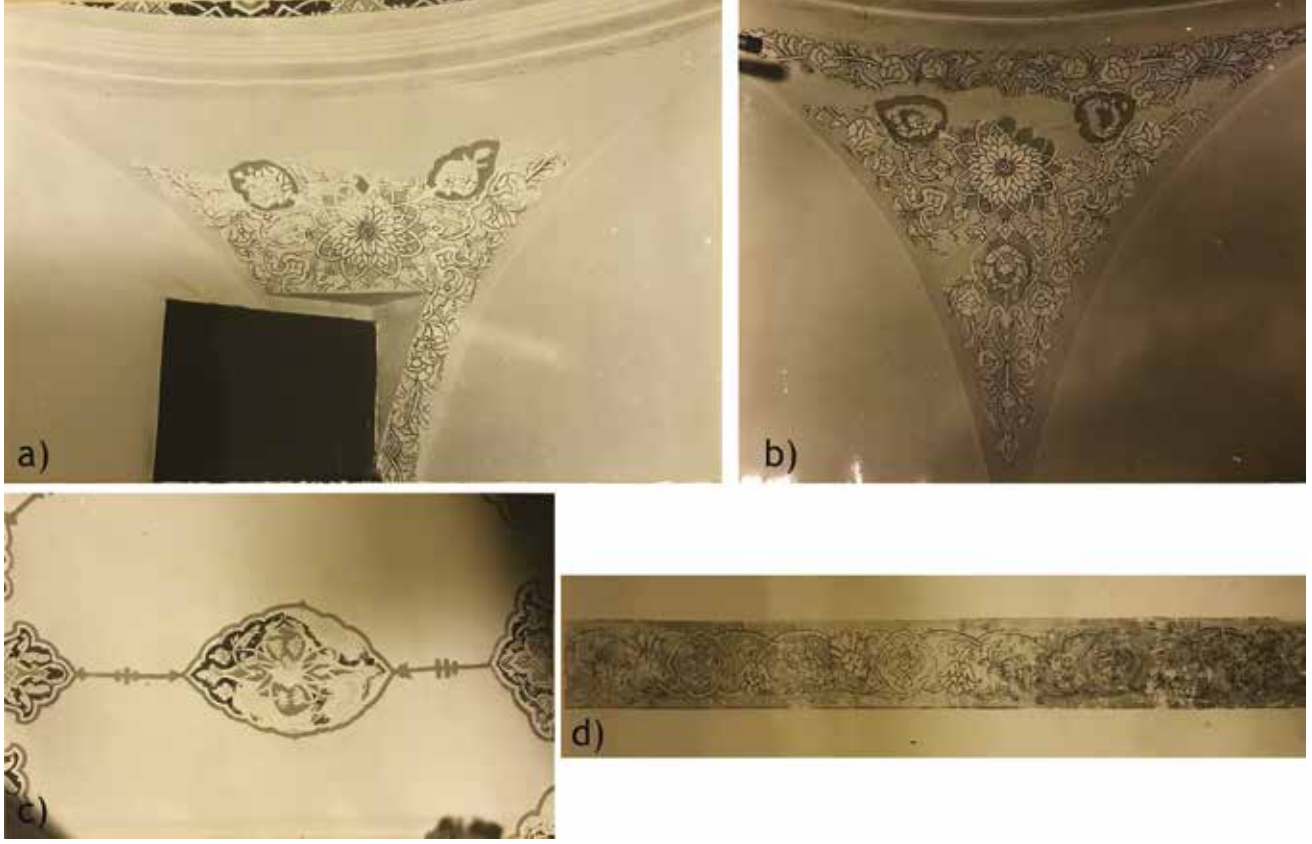
Dışlık pencere sökümü ve yeniden yapımı işi: Bebek Camisi onarımında, mevcut alçı pencereler belirtilen yerlerde saklanmak üzere düzgünce sökülmüş, yerine beton dışlık pencereler yapılmıştır. Bu işlem, şu şekilde uygulanmıştır: Düzgün kalıplar içerisine 6 mm çapında demirler, her açıklığı dört tarafından geçmek üzere konmuştur. Pencerenin etrafından, çerçeve şeklinde 10 mm'lik demir dolaştırılmış, demirler birbirinin üzerinden geçtikleri yerlerde telle birbirlerine bağlanmıştır. Beton 600 dozajlı olacak şekilde beyaz çimento ile hazırlanmıştır. Açıklıklara aynı cinsteki telli camlar, tel hatları aynı yönde olmak üzere cam macunu ile tespit edilmiş, beton 5-6 cm kalınlığında dökülmüştür. Pencereler iyice kurduktan sonra yerlerine, içten ve

Şekil 1. Vaziyet planı (Halihazır harita güncellenerek yazar tarafından işlenmiştir). / Layout plan (The base map has been updated and edited by the author).

dıştan kara çivilerle tespit edilmiş, etrafındaki derzler horasan harcıyla yenilenmiştir.

Alemlerin altın varakla kaplanması: Caminin ana kubbesi, son cemaat yeri kubbeleri, minare ve ağırlık kulesi alemlerinin önce kirleri asitle temizlenmiş, bir kat sülyen ve iki kat lika sürüldükten sonra 22 ayar altın varakla yaldızlanmıştır. Minare aleminde yaldızlama yapılırken alemin rüzgârdan korunması gerektiği, ancak bunun için bir ödeme yapılmayacağı da şartnamede belirtilmiştir.

Levha 8. Onarım öncesine ait olduğu düşünülen kalemişi çizimleri (İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi, Bebek Camii dosyası). / Hand-drawn decorations, which are thought to belong to pre-repair (Istanbul Foundations 1st Regional Directorate Archive, Bebek Mosque file).

İskele yapımı işi: İskele yapımı için kereste bedeli ve işçilik olarak iki farklı iş kalemi, minarede ve iş iskelesi boşluğunda olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alınmıştır. Minare için kurulan iskelenin kereste bedelinin, diğerlerinin yaklaşık dört katı, işçiliğin ise iki katı olması, minare inşasının ne kadar zahmetli bir iş olduğunun göstergesidir. Şartnamede yazan açıklamaya göre, minare iskelesinde kullanılan kerestelerin her türlü taş imalatının yapılmasına mukavemet edecek şekilde sağlam, çatlaksız, iyi cins malzemeden yapılması gerekmektedir.

GÜNÜMÜZDE BEBEK CAMİSİ (MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE SÜSLEME ÖĞELERİ)

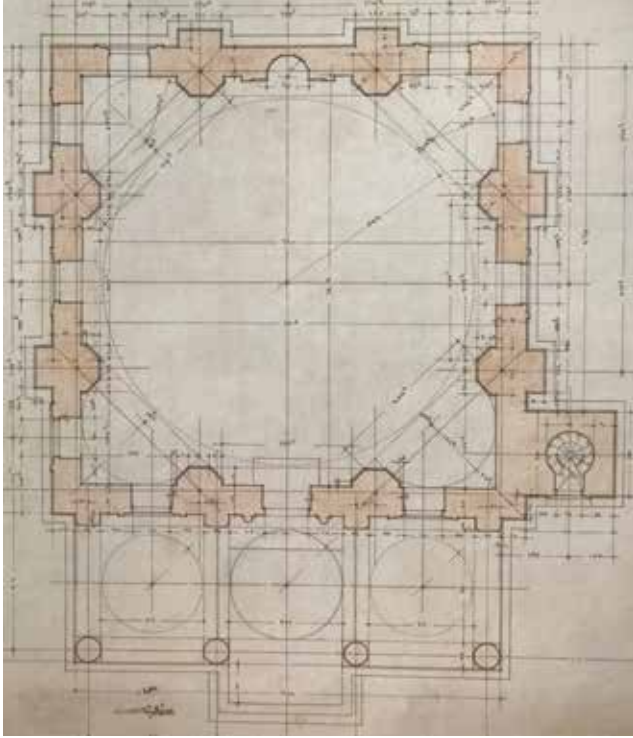
Bebek Camisi, 2019-2022 yılları arasında restore edilmiştir. Günümüzde cami ibadete açıktır ancak bahçesindeki şadırvanın inşaa süreci devam etmektedir. Cami, çokgen planlı bir avlunun güneyine yakın konumlanmaktadır. Kuzeybatıdan girilen avlu mermer kaplıdır. Avlu içerisinde, kuzeyde bir şadırvan vardır. Avlunun güneyinde Bebek Gümrük Muhafaza Karakolu ve Bebek Parkı, doğusunda Boğaziçi, kuzeyinde çeşitli dükkanlar, batısında ise prefabrik tuvaletler ve muhtarlık binası yer almaktadır (Şek. 1).

Plan Özellikleri, İç Mekân Süsleme Elemanları

Son cemaat yeri ve harim bölümlerinden oluşan Bebek Camisi'nin kare planlı hariminde dört duvar üzerinde ikişer adet olmak üzere sekiz taşıyıcı ayak vardır (Foto. 8). Ayaklar, birbirine kemerlerle bağlanmış, yapının köşelerinde tromplar oluşturmuşlardır (Foto. 9) Yarım altıgen kesitli ayaklar⁵, kemerin üzengi seviyesine yakın, stalaktitlerle kemer kalınlığına getirilmişlerdir. Yapının köşe duvarlarından tromp hizasına kadar geçişte ve tromplar ile beden duvarlarından kubbeye geçişte, pandantifler kullanılmıştır. Harim kubbe ve pandantifleri üzerinde Rumi kalemişi motifler yer almaktadır.

Güneydoğu duvarı üzerindeki mermer mihrap, iki paye arasındadır. Stalaktitli mihrap, üçgen alınlıkla sonlanmakta olup burada görülen taş işçiliği oldukça özenli bir şekilde icra edilmiştir (Foto. 9). Mihrap üzerindeki kitabede “yüzünüzü Mescid-i harama çevir” yazmaktadır (Yeniaras, 1988, s.11). Mihrabın çevresinde kalem işleriyle bezeli bir şerit çizilmiştir. Mihrabın üzerinde üç adet mavi beyaz camlı revzen yer almaktadır. Kemerin altında konumlanan bu pencereler, kemer hizasına uyum sağlayacak şekilde ortadaki, yanlardakilerden

⁵ Bu ayaklar, Batur'da (2009), sekizgen kesitli olarak görünmekteyse de günümüzde altıgen kesitlidir (s.18).

Fotoğraf 8. Bebek Camisi planı (Batur 2009, s.18). / *Bebek Mosque plan (Batur 2009, s.18).*

Fotoğraf 9. Harimden caminin güneydoğu duvarı, ayaklar, kemerler, pandantifler ve köşe trompu (Fotoğraf, yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / *Southeast wall of the mosque from the harim, pillars, arches, pendentives and corner squinch (Photo taken by the author, 2022).*

daha yüksek olarak oluşturulmuştur. Mihrabın sağında ve solunda yer alan iki dikdörtgen pencerenin üzerinde kemer görüntüsü verilmiş kalemşi süslemeler mevcuttur. Camide alt kattaki tüm pencerelerin üzeri bu şekilde süslenmiştir. Pencerelerin çevresine de kalemşi şerit çekilmiştir. Stalaktitli kubbe eteğinin üzerinde yine kalemşi çerçeveleri kemerli tepe pencereleri vardır. Caminin vaaz kürsüsü ve minberi ahşap olup minber rûmi ve palmet dekorlu ağaç oymalıdır (Foto. 9).

Fotoğraf 10. Harimden caminin güneybatı duvarı (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / *Southwest wall of the mosque from the harim (Photo taken by the author, 2022).*

Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında orta aksta birer dikdörtgen pencere yer almakta olup bunlar da iki taşıyıcı ayağın ortasında konumlanmıştır. Pencerenin üzerinde, güneydoğu duvarında olduğu gibi üç adet kemerli revne mevcuttur. Bu cephelerde yine iki köşede tromplar yer almaktadır. Her iki cephede de tromp içerisi sağır olup diğer pencerelerin üzerinde ve çevresinde kullanılan kalemşi kemer ve şeritler bu sağır duvarlarda da yapılmıştır (Foto. 10).

Kuzeybatı duvarı üzerinde cümle kapı ve buna simetrik birer çift kanatlı pencere yer almaktadır (Lev. 9). Cümle kapı üzerinde üst kotta, mihrap üzerindeki tepe penceresi düzeni tekrarlanmaktadır. Bu cephede kadınlar mahfilinin ahşap taşıyıcısı ve korkulukları görülmektedir. Zemin katta, kuzey ve batı köşelerde alçak, ahşap ayakkabılıklarla ayrılan iki mekân oluşturulmuştur. Kuzey köşeden ahşap merdivenle üst kattaki kadınlar mahfiline ulaşılmaktadır. Minarenden de bu kata çıkış vardır. Minarenin kadınlar mahfili kapısının, bina köşesine çok yakın olması, pandantifin bütünlüğüne zarar vermiştir. Bu sebeple kapının özgün olmadığı düşünülmektedir. Kadınlar mahfilinde, cümle kapının üst hizasındaki kalemşi motifler görülmektedir (Lev. 9b).

Caminin beden duvarlarında kullanılan taş türü hakkında farklı görüşler vardır. Beşiktaş Belediyesi envanter fişinde yazdığı ve Batur'un (2008, s.62) belirttiği üzere küfekidir. Bir başka kaynaktan ise kum taşının bir çeşidi olan Lefke taşından inşa edildiği söylenmektedir (Erdem, 1981, s.467; Selim vd., 2019, s.1020). 2009 yılında KUDEB Restorasyon ve Konservasyon Araştırma Laboratuvarı tarafından, caminin taşı karbonatlı kum taşı olarak tespit edilmiştir (KUDEB, 2009, s.4).

Levha 9. a) Harimden kuzeybatı duvarı. b) Kadınlar mahfili ve kapısı (Fotoğraflar yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / a) The northwest wall of the harim. b) Women's section and its door (Photos taken by the author, 2022).

Fotoğraf 11. Günümüzde Bebek Camisi giriş cephesi (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / Today, the entrance facade of the Bebek Mosque (Photo taken by the author, 2022).

Cepheler

Dört duvar üzerinde yükselen caminin kubbesi, oldukça yüksek ve geniş olup yine yüksek bir çokgen kasnak üzerine oturmaktadır. Kasnak üzerinde 16 adet renkli vitray camlı pencere mevcuttur. Sekizgen taşıyıcı caminin iç mekânda görülen payeleri, cephelerde birer küçük kubbe ile sonlanan ağırlık kulelerine dönüşmektedir. Kare plandan kubbeğe geçişte kullanılan tromplar, eğrisel kurşun üst örtüyle kaplanmıştır (Foto. 11).

Camiye giriş, son cemaat yerinin de yer aldığı kuzeybatı cephesindedir (Foto. 11). Son cemaat yerinde dört taşıyıcı ayağın sivri kemerlerle bağlanmasıyla üç birimli revak oluşturulmuştur. Bu birimler, üst kotta kubbelele sonlanmaktadır. Ortadaki kubbe, çapının biraz daha büyük

olması ve kasnak üzerinde yükselmemesi gibi sebeplerle diğerlerinden farklılaşmaktadır. Köşelerdeki kubbeler, sekizgen kasnakların üzerine oturmaktadır. Cephede orta birim hizasında duvar yükseltılarak son cemaat yeri kitabesi için bir bölüm oluşturulmuştur. Bu kitabe Hicri 1331, Miladi 1913 tarihleri görülmektedir (Yeniaras 1988). Bunun yanı sıra, camiye giriş kapısı üzerinde de bir kitabe olup bu kitabe “Yüzünü ne tarafa çevirirseniz Allah’ın rızası oradadır” ayeti yazılıdır (Yeniaras, 1988). Tahsin Öz (1987, s.10, 11), yazıların, hattat İsmail Hakkı ve Macit Beylerin eseri olduğunu belirtmiştir. Son cemaat yerindeki sütun başlıkları ve kaideleri mukarnaslıdır. Kemer ve başlıklarında rozetler bulunur. Orta akstan iki basamakla son cemaat yerine çıkılır. Alt kotta, sütunların arasını Bursa kemeri şeklinde mermer korkuluklar çevrelemektedir (Foto. 11). 1924 yılında da bu korkulukların mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Lev. 10). Son cemaat yerinde bir kapı ve iki pencere mevcut olup pencereler mermer söveli, lokma demir parmaklıklılıdır. Kemerlerin üst kısmındaki duvarlar sıvalıdır.

Caminin kuzeydoğu cephesinde, son cemaat yerinin bir birimi ve harim kısmı yer almaktadır (Foto. 12). Bu cephe ve diğer üç cephe, adeta son cemaat yeri kubbe kasnağının alt kotundan geçen, silmelerle vurgulanan bir yatay hat ile bölünmüş gibidir (Foto. 11). Bu cephe üzerinde, harim bölümü cephesi oldukça yalındır. Alt kotta orta aksta sadece bir lokma parmaklıklı dikdörtgen pencere, üzerinde sivri kemerli alınlığıyla yer almaktadır. Üst kotta üç dışlık pencere, ağırlık kulelerine doğru kademelendirilmiş duvarın üzerinde konumlanmaktadır. Bu kademelerin üst hizasında sağda ve solda iki rozet yer almaktadır. Üç pencere, geniş bir kemerin içinde çözümlenmiştir. Pencerelerin üzerindeki sivri kemerler

Levha 10. a) 1924 yılında Bebek Camisi avlusunda yapılan ara seçimler sırasında çekilmiş fotoğraf, cümle kapı önü (Salt Online, 1924). b) Günümüzde caminin cümle kapısı ve sütunlar (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / a) Photo taken during the midterm elections held in the courtyard of Bebek Mosque in 1924, in front of the entrance door (Salt Online, 1924). b) The entrance door and columns of the mosque today (Photo taken by the author, 2022).

Fotoğraf 12. Son cemaat kısmı ile birlikte kuzeydoğu cephesi (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / The northeastern facade with the latecomers portico (Photo taken by the author, 2022).

ve tüm pencereleri kapsayan kemer, beden duvarının içine doğru kademelenmiştir. Bu sistem tüm cephelerde tekrarlanmıştır. Trompları oluşturan kubbelerin görüldüğü köşelerde ise yine bu kademeli duvar ve iki rozet mevcuttur, ancak pencerelerin olduğu yerde yarım kubbeler vardır (Foto. 13). Son cemaat kısmının doğu cephesinde ise ayaklar ve kemerler sıvalı olmayıp kesme taş ile örülmüş duvarın derz örgüleri görülebilmektedir (Foto. 12). Cephenin diğer kısımları, yatay taş derzleri vurgulanacak şekilde sıvanmıştır. Kuzeydoğu cephesindeki tek pencerenin üzerindeki sivri kemer ve alınlığı da sıvalıdır.

Caminin güneybatı cephesi, burada yer alan mimari öğeler açısından kuzeydoğu cephesi ile benzerlik

Fotoğraf 13. Caminin güney köşesi, tromp ve yarım kubbeli üst örtüsü (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / South corner of the mosque, squinch and half-dome (Photo taken by the author, 2022).

göstermektedir. Bu cephede de harimin orta aksında konumlanan sivri kemerli, lokma parmaklıklı bir dikdörtgen pencere vardır (Foto. 14). Caminin minaresi, güneybatı cephesi üzerindedir. Kuzeydoğu cephesinde olduğu gibi bu cephede de silmelerle oluşturulmuş üst hat, sürekliliğini korumakta ve minare kaidesi, bu hat hizasında sonlanmaktadır. Güneybatı cephesi üzerindeki tek şerefeli minare, kesme taşın inşa edilmiştir. Girişi kuzeybatı cephesindedir. Kadınlar mahfili katına minare içinden geçiş vardır. Minarenin kuzeybatı cephesinde yer alan kapısının alınlık kısmı sivri kemerlidir. Kapının üst kotunda dikdörtgen, ince uzun, kemerli bir pencere mevcuttur. Şerefesi mukarnaslıdır. Şerife kapısının açıklığı kemerlidir, etrafı beyaz sövelidir.

Fotoğraf 14. Caminin güneybatı cephesi (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / Southwest facade of the mosque (Photo taken by the author, 2022).

Fotoğraf 15. Caminin güneydoğu cephesi (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir, 2022). / Southeast facade of the mosque (Photo taken by the author, 2022).

Caminin güneydoğu cephesinde, diğer cephelerden farklı olarak iki adet lokma parmaklıklı ve kemerli alınlıklı dikdörtgen pencere mevcuttur (Foto. 15). Mihrap hizası dış cephede özellikle vurgulanmıştır. Burada, üst kottaki üç dışlık pencerenin altındaki silme hizasından zemine kadar çeşitli süslemeler yapılmıştır. Dışlık pencereleri içine alan kemerin iki yanından zemine kadar, taş örgüsü çıkıntı yaparak bir çerçeve oluşturulmuştur. İç mekandaki

mihrap hizasının vurgulandığı bu bölmenin iki yanındaki pencerelerde, sivri kemerli alınlık mevcuttur. Bunun yanında trompların arkasındaki duvarlarda ve son cemaat cephesinde görülen rozetler burada da vardır.

2009 KUDEB Malzeme Analizleri ve 2019 Restorasyonu

2009'da KUDEB tarafından Bebek Camisi'nin harç, sıva ve taşları üzerinde malzeme analizleri yapılmış ve fazla miktarda tuza rastlanmıştır. Deniz kenarında yer alan yapının sıvalarında da deniz kumu kullanıldığı tespit edilmiştir (KUDEB, 2009, s.3). 1960 onarımında kullanılan Portland çimentosu önemli bir tuz kaynağı olup bu malzeme ile yapılmış harç ve sıvaların raspa edilerek yapıdan uzaklaştırılması, yapının korunması bağlamında öncelikli olarak yapılması gereken uygulama olarak ifade edilmiştir. Raspa edilen çimento sonrasında oluşması muhtemel taş yüzey kayıpları için 2 cm'ye kadar kozmetik onarım, 5 cm'ye kadar herhangi bir işlem yapılmaması, 5 cm'den daha büyük boşlukların 10 cm'ye kadar çürütülerek yerine aynı sertlik ve özellikteki taşlar ile kaplanması önerilmiştir. Kullanılacak yeni taşların, renginin cami cephesindeki taşlarla uyumu dikkate alınarak, yapıda kullanılmış kumtaşlarına uygun Şile ve/veya Kandıra civarında bulunan yataklardaki aynı cins taşlardan kullanılmaları önerilmiştir.

Tuzların yapıdan uzaklaştırılması amacıyla tuz ekstraksiyonu uygulaması uygun görülmüştür. Bunun için önce yumuşak uçlu bir fırçayla süpürülerek kuru temizlik yapılacak, sonra bir tuz çıkarma programı hazırlanarak, henüz kalker kabuk oluşturmamış tuzlar, kâğıt hamuru kompresi yardımıyla yapıdan uzaklaştırılacaktır.

Caminin kaplama taşı olarak kullanılan kumtaşlarının tabandan kaynaklı nem sebebiyle parçalar halinde ayrılmış olduğu ve ayrılmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Bazı taşların, tabakalaşma düzlemine paralel olarak kullanılmasından kaynaklı olarak plakalar halinde ayrıştığı saptanmıştır. Bu durumda darbesiz matkapla 45 veya 30 derecelik açıyla delikler açılıp içerisine üç bileşenli Anchor Bond reçine ile donatı olarak fiber çubukların konması önerilmiştir. Açılan deliklerin, bir kısım hidrolik kireç, iki kısım 1 mm elek altı kum taşı agrega tozu, renk vermek için akrilik tür oksit sarı ve karbon siyahının uygun renk elde edilmek üzere karıştırılmasıyla elde edilen harçla kapatılması önerilmiştir. Bu harcın kozmetik onarım harcı olup sözü edilen 2 mm'ye kadar olan kayıplarda da kullanılabileceği söylenmiştir. Dış cephedeki siyah kabuk oluşumlarının ise, bisturi gibi aletlerle mekanik temizlik yapılarak uzaklaştırılması önerilmiştir.

	18. YÜZYIL BEBEK CAMİİ	GÜNÜMÜZ (21.YÜZYIL) BEBEK CAMİİ
VAZİYET PLANI		
PLAN	L planlı ve tek minarelidir. Son cemaat yerinin olup olmadığı bilinmemektedir.	Dikdörtgen planlı (harimi kare planlı) ve minarelidir. Son cemaat yerine sahiptir.
MALZEME-YAPIM TEKNİĞİ	Ahşap mı kagir mi olduğu net olarak bilinmemektedir. Dış cephesi sıvalı veya sıvasız fotoğrafları mevcuttur.	Kagir yapının dış cephe ve iç mekanı sıvalıdır. Konstrüksiyonda karbonatlı kum taşı kullanılmıştır. Kadınlar mahfili ahşaptır.
MİMARİ, YAPI ELEMANLARI	Fevkâni cami kırma çatılıdır. Zemin katta arkatlı bölümü vardır. Caminin iç mekanına ait herhangi bir bilgiye erişilememiştir.	Tek katlı, tek kubbeli olup, harim ve kadınlar mahfili bölümlerinden oluşur. Harimdeki sekiz taşıyıcı ayak, kemerlerle bağlanmıştır. Geçiş öğeleri, tromp ve pandantiflerdir.
SÜSLEME	Cephelelerde dikdörtgen pencere kullanılmıştır.	Cephelelerde, alt kotta dikdörtgen, üst kotta kemerli tepe pencereleri yer alır.
	Tek şerefeli minaresi kagir olup 1895'te soğan kubbeli, 1901'de sivri külahlıdır.	Tek şerefeli minaresi kagir, mukarnaslı ve sivri külahlıdır.
	Caminin süsleme öğelerine ilişkin ayrıntılı fotoğraflar mevcut olmadığından bilinmemektedir.	İç mekanda, kubbe ve pandantiflerde, alt pencereler ve cümle kapı üzerinde Rumi kalemişi motifler mevcuttur. Mihrap stalaktitli, üçgen alınlıklı ve taş işlemelidir. Kalemişi süslemeleri vardır. Vaaz kürsüsü ve minber, Rumi ve palmet dekorlu oyma ahşaptır. Giriş cephesinde iki kitabe mevcuttur. Son cemaat yerinde, şebekeler Bursa kemeri formulu, sütun başlıkları ve kaideleri mukarnaslıdır. Kemer ve başlıklarında rozetler vardır.

Levha 11. 18. yüzyıl ve günümüz Bebek camilerinin karşılaştırmalı tablosu (Yazar tarafından hazırlanmıştır). / Comparative table of 18th century and present Bebek mosques (Prepared by the author).

2009 yılında hazırlanan restorasyon programının uygulamasına ancak 2019 yılında başlanabildiği görülmektedir. Restorasyon öncesi yapının cephelerinde pek çok malzeme bozulması mevcut iken 2019-2022 yılları arasında KUDEB önerileri dikkate alınarak cami restore edilmiş, cephelerdeki tuzlar yapıdan uzaklaştırılmış, malzeme bozulmaları onarılmış ve cepheler sıvanmıştır. İç mekânda ise özgün plan şemasını bozan ekler kaldırılmıştır. Bunlar, kadınlar mahfilinin altında oluşturulmuş kütüphane ve imam odası ile revak bölümüdür. Caminin özgün halinde bulunmadığı tespit edilen kalemişleri de restorasyon sürecinde kapatılmıştır. Günümüzde cami özgün plan şemasına döndürülmüş, cephelerdeki tuz oluşumu, siyah kabuk oluşumu gibi sorunlar giderilmiştir.

18. YÜZYIL VE GÜNÜMÜZ BEBEK CAMİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Bebek Köyü kurulurken inşa edilmiş olan 18. yüzyıl Bebek Camisi ile 20. yüzyılda inşa edilmiş Bebek Camisi

arasında yapının konumu, plan şeması, mimarisi, yapı tekniği, malzeme, yapı elemanları ve süsleme öğeleri açısından pek çok farklılık bulunmaktadır. Planlardan görüldüğü üzere eski Bebek Camisi, avlu duvarları ile sınırlandırılmamışken, günümüz Bebek Camisi, avlu duvarları ile çevrili olup etrafında pek çok yapı yer almaktadır⁶. Eski Bebek Camisi'nin planı L formulu olup cami; çeşme, minare, okul ve ibadet mekânından oluşmaktayken, yeni Bebek Camisi, dikdörtgen formulu olup kare planlı harim, son cemaat yeri ve minareden oluşmaktadır. 18. yüzyıl Bebek Camisi'nin ahşap konstrüksiyonlu mu kagir mi olduğu net olarak tespit edilememiştir. Son cemaat yeri olup olmadığı da bilinmemektedir. Caminin cephesi 1901 tarihli fotoğrafta sıvasızken (Tarkulyan, 1901), tarihi belirtilmemiş fotoğraflarda sıvalıdır (Gülmez Freres, t.y.). Fevkani cami kırma çatılıdır. Planlardan görüldüğü üzere, zemin katta arkatlı bir bölümü vardır. Cepheleri dikdörtgen pencereli

⁶ Bebek Camisi'nin, 20. yüzyılda inşa edildiği döneme ait iç mekân fotoğraflarına ulaşılamadığından, bu bölümdeki kıyaslama, 18. ve 21. yüzyıl camileri arasında, günümüz fotoğrafları kullanılarak yapılmıştır.

olup iç mekâna ait herhangi bir veri yoktur. Bu sebeple iç mekân süsleme öğeleri bilinmemektedir. Caminin minaresi 1895 yılı fotoğraflarında soğan kubbeliyken, 1901 yılı fotoğraflarında sivri külahlıdır. Günümüz camisi ise kagir konstrüksiyonludur, iç mekân ve dış cepheleri sıvalıdır. Harimin içerisinde yer alan kadınlar mahfili ahşaptır. Harimdeki sekiz taşıyıcı ayak birbirlerine kemerlerle bağlanmıştır ve kubbeye geçiş öğesi olarak camide, tromp ve pandantifler kullanılmıştır. Pencereler alt kotta dikdörtgen, üst kotta kemerlidir. Minaresi kagir ve sivri külahlıdır. Mukarnaslarla şerefeye geçilmiştir. İç mekânda ve giriş cephesinde pek çok süsleme öğesi mevcuttur (Lev.11).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bebek Camisi, 18. yüzyıl başlarında Bebek (Hümâyûnabâd) köyü kurulurken, meşrutaları, hamamı, çarşısı, mektebi ve Osmanlı sultanları tarafından yazlık kasır olarak kullanılan Bebek Kasrı ile birlikte inşa edilmiştir. Ancak zaman içinde kasır yıkılmış, geriye bahçesinin bir kısmı kalmış, hamam ve meşrutahaneleri ise tamamen yok olmuştur. Kıрма çatılı cami ise 1913'te kubbeli olarak yeniden yapılmıştır. Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan, Milli Mimarlık Akımı'nın önemli yapılarından olan Bebek Camisi, kâgir, tek kubbeli, sekizgen plan şemalıdır. Kumtaşı ile inşa edilmiş cami, 1960 yılında onarılmış, bu süreçte iç ve dış cepheleri deniz kumunun da içerisinde yer aldığı Portland çimentolu sıva ile sıvanmış, özgün alçı dışlıklar çıkarılarak yerine betonarme dışlıklar yapılmıştır. Caminin deniz kenarında olması ve Portland çimentolu 20. yüzyıl onarımlarına sahip olması, tuzların yapının bünyesine nüfuz etmesine sebep olmuş ve pek çok hasarın büyük ölçüde kaynağı olmuştur. Bunun yanı sıra zaman içinde yapının revak bölümü kapatılmış, iç mekânda kadınlar mahfilinin alt katı iki ayrı mekân olarak kullanılarak özgün plan şeması da değişmiştir. 2019 yılında cami restorasyon sürecine girmiş, üç yıl içinde restore edilerek 2022'de kullanıma açılmıştır. Bu onarımda cephedeki tuz ve siyah kabuk oluşumu temizlenmiş, cepheler sıvanmış, plan şeması da özgün haline getirilmiştir.

Kültür varlığı değeri taşıyan yapıların, özgün öğelerinin korunarak günümüze ulaşabilmesi oldukça önemlidir. Yapıya uygun olmayan malzemelerle onarım, sonrasında daha büyük sorunlarla sebep olmakta ve eski eserlerin bozulma sürecini hızlandırmaktadır. 1900'lerde sıkça uygulanmış olan çimento esaslı malzemeler ile onarım, ne yazık ki pek çok tarihi yapının zarar görmesine sebep olmuştur. Bebek Camisi de bunlardan biridir. Onarımda kullanılacak malzemenin, yapının özgün malzemesine uyumlu olması, eski eserlerin korunmasında büyük önem taşımaktadır. Bebek Camisi, 18. yüzyıla uzanan tarihi ile Bebek Köyü kurulurken inşa edilmiş olan ilk yapılarıdır. 20. yüzyılda yeniden inşa edilmiş olan cami, Bebek'in simge yapılarından olup, korunması oldukça önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Aktepe, M. M. (1989). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Ahmed III*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Antel, A. (2012, 2-5 Ekim). *Geçmişten günümüze cami mimarisinin gelişimi* [Sözlü Sunum]. 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu, Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojiler, İstanbul, Türkiye.
- Batur, A. (2008). Bebek Camisi. A. Batur (Ed.), *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi* (1. Baskı, s. 62-63) içinde. Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayınları.
- Batur, A. (2009). Bebek Camisi. A. Batur (Ed.), *İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Mimar Kemaleddin Proje Kataloğu* (1. Basım, s. 16) içinde. TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Ortak Yayını.
- Bebek (1895). Bebek. Görseller Arşivi (Demirbaş No. FKA_001662). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi.
- Bebek Cami, (t.y.). Bebek Cami. Kartpostallar Koleksiyonu (Demirbaş No. Krt_005479), İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri.
- Berggren, G. (t.y.). Vue de Bebek. Görseller Arşivi (Demirbaş no. FKA_004207) İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi.
- Beşiktaş (2014). *Beşiktaş İlçesi Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*. Beşiktaş Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü.
- Beşiktaş-Bebek (1929). Beşiktaş-Bebek ve civarı haritasıdır. Haritalar Koleksiyonu (Demirbaş No. Hrt_006998). İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri.
- Beşiktaş-Bebek (1938). Beşiktaş-Bebek-Dolmabahçe arası istikamet haritasıdır. Haritalar Koleksiyonu (Demirbaş No. Hrt_006246). İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri, İstanbul.
- Beşiktaş-Bebek (t.y.). Beşiktaş-Bebek bahçesi ve civarını gösterir haritadır. Haritalar Koleksiyonu (Demirbaş No. Hrt_007293-1). İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri, İstanbul
- Beşiktaş-Bebek Vapur (1320). Beşiktaş-Bebek vapur iskelesinden Akıntı Burnu'nda kain Sultan Saray-ı

- Alisine kadar olan tarikin istikametiyle beyninde vuku bulan iki parça harik mahallini irae eder surette tanzim kılınan haritadır. Haritalar Koleksiyonu (Demirbaş No. Hrt_005325). İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri, İstanbul.
- Deleon, J. (2000). *Boğaziçi Gezi Rehberi (1.Baskı)*, Remzi Kitabevi.
- Erdem, P. N. (1981). *Mühendislik Jeolojisi*. İDMM Akademisi Yayınları.
- Eski İstanbul (2022). Bebek. <http://www.eskiistanbul.net/1936/bebek#lg=0&slide=0> adresinden 30 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Galitekin, A. N., v.d., (2001). *Hadikatü'l-Cevami: İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar*. İşaret Yayınları.
- Germiyanoglu, C. (1961). *İstanbul Ansiklopedisi: Bebek*. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- Giray Küçük, S. (2021). Boğaziçi Bebek Semti Tarihi ve Yapıları. *Idealkent*, 12(34), 1757-1802. <https://doi.org/10.31198/idealkent.937428>
- Göktürk, H. (1961) *İstanbul Ansiklopedisi: Bebek Camii*. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- Gülmez Freres (t.y.). Bebek Koyu (Demirbaş No. FKA_000134). Görseller Arşivi, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi.
- İpşirli, M. (1993). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cuma Selâmlığı*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Joailer S.ve Gülmez Freres, (t.y.). Bebek fotoğrafları. Görseller Arşivi (Kod: TNEHBEB001) SALT Arşiv, İstanbul.
- Kayra, C. (1993). *Bebek-Mekanlar ve Zamanlar*. Akbank Kültür ve Sanat Yayınları.
- Koçu, R. E. (1961a). *İstanbul Ansiklopedisi: Bebek Hamamı*. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- Koçu, R. E. (1961b). *İstanbul Ansiklopedisi: Bebek Kasrı Harabesi*. Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi.
- KUDEB (2009). Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü, Beşiktaş İlçesi Bebek Cami Koruma Onarım Projesi Restorasyon ve Konservasyon Raporu. T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı.
- Öz, T. (1987). *İstanbul Camileri, 2. Cilt*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Prost, H. (1940). Beşiktaş-Bebek imar planını gösterir haritadır. Deniz kıyısı Düzenlemesi. Plan No:1428, Haritalar Koleksiyonu (Demirbaş No. Hrt_007305). İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri.
- Rumeli Ciheti (1926). *Rumeli Ciheti A 19-3 nolu pafta*. Haritalar Koleksiyonu (Demirbaş No. Hrt_002420), İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri.
- Salt Arşiv (t.y.). Ülgen Ailesi albümü. Görseller Bölümü, erişim kodu: TASUH8722.
- Salt Arşiv (1932). Nesrin ve Mehmet Ali Bağana'ya ait Ankara, İstanbul ve İznik fotoğraflarının bulunduğu albüm. Görseller Bölümü, erişim kodu: AFMSBB-HAL10.
- Salt Arşiv (1938). Ülgen Ailesi albümü. Görseller Bölümü, erişim kodu: TASUH2826.
- Salt Online (1924). Arşivden çıktı, Salt Galata (23 Şubat-9 Nisan 2017). <https://saltonline.org/tr/1588/arsivden-cikti> adresinden 30 Eylül 2022 tarihinde alınmıştır.
- Selim H. H., Karakaş, A. ve Coruk, Ö. (2019). Tarihi eserlerde doğal yapıtaşı olarak kullanılan Lefke taşının (Osmaneli/Bilecik) jeolojik ve mühendislik özellikleri. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 10(3), 1019-1032. <https://doi.org/10.24012/dumf.521090>
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2011). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü: Fileto*. Remzi Kitabevi.
- Tarkulyan, B. (1901). Bebek, Görseller Bölümü (Demirbaş No. FKA_000574). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi.
- Yavuz, Y. (1981). *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Yeniaras, O. (1988). *Cumhuriyet Devri Türk Sanatı*, [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

DEVLET ARŞİVLERİ BELGELERİ

- BCA.30-10-0-0.190/304/2.** İstanbul Bebek Camii önüne yapılması düşünülen gümrük kulübesine İçişleri Bakanlığının mücade etmediği.
- BOA.A.}MKT.15/54.** Bebek Camii Vâizi Seyyid Hâfız Süleyman Efendi'nin câmi-i mezkûrun da selâtin camileri gibi tezyini için verdiği dilekçenin, ilişikte sunulduğuna dâir Şeyhülislâm efendiye yazı.
- BOA.AE.SMHD.I.91/6219.** Dergah-ı Ali Cebeciyan Cemaati'nden Karşılıklı Mustafa İbrahim'den mahlul ulufenin İstanbul Gümrüğü Mukataası malından almak üzere Bebek kasabesindeki camide imam olan Seyyid Mehmed'e tevcihi.
- BOA.BEO.801/60042.** Sultan II Mahmud Han'ın hayratından olan Bebek'te vaki caminin tamiriyle masarısının suret-i tesviyesi. (Evkaf)
- BOA.BEO.1381/103549.** Sultan Mahmud Han-ı Sani hayratından Bebek'de kain Cami-i Şerif'in tamirat masrafları. (Evkaf)
- BOA.BEO.1652/123895.** Sultan II. Mahmud Vakfı'ndan Bebek'te kain caminin tamirat masrafları. (Evkaf)
- BOA.C.EV.209/10434.** Nakibüleşraf Hocazade Seyyid Ömer Efendi'nin Rumelihisarı haricinde Bebek Camii Evkafı'na mülhak Nazlıca köyündeki mescidinde imam, müezzin ve kayyumluk cihetlerinin tevcihi.
- BOA.C.EV.608/30693.** Hümayûnabâd'da inşa ve ikmal edilen caminin bina emini olmakla hizmetine mukabil bu ve Sadabat Camii'nin bir vakıf kabul edilerek tevliyetinin uhdesine tevcihi hakkında Salih imzalı arzuhal.
- BOA.EV.BRT.306/11.** Tevcih, berat, ferraş-ı kenef, ferraş-ı havlu, ferraş-ı cami, Muhyiddin, es-Seyyid, eş-Şeyh, Zekeriya Hakkı, Hümayunabad Camii, Sultan Mahmud Han-ı Sani Hayratı Evkafı (İstanbul)
- BOA. HAT.1586/43.** Asakir-i Hassa Katibi Sadi Bey'in validesine ait Bebek'teki sahilhanenin Bebek Camii musakkafatına senelik altı yüz akçe mukataa karşılığında ve içinde validesinin oturması şartıyla vakfettiği.
- BOA.İ.DH.653/45411.** Bebek karyesindeki cami-i şerifin masarîf-ı tamiriyesinin tesviyesi.
- BOA.İ.DH.1287/101259.** Bebek'deki camide yapılan selamlık töreninde padişaha takdim edilen arzı-haller hakkında gerekenin yapılması.
- BOA.İ.EV.2/57.** Bebek karyesindeki cami ile minaresinin tamiri masrafının karşılanması. (1310B-09)
- BOA.MF.MKT.215/15.** Bebek İbtidai Mektebi'ne gelir temin etmek maksadıyla inşa edilecek kayikhane ruhsatının meccanen verilmesi isteğinin inceleneceği.
- BOA.MF.MKT.261/29.** Bebek Karyesi İbtidai Mektebi talebe ve muallimlerine mahsus olup geçici olarak cami için tahliye edilen odanın eskisi gibi mektebe terki hususunda Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nce gerekenin yapılması.
- BOA.MF.MKT.299/56.** Bebek İbtidai Mektebi'ne ait dükkanlara müdahale edilmemesi.
- BOA.MF.MKT.342/12.** Bebek İbtidai Mektebi yararına yapılan dükkanların işleriyle uğraşmak üzere görevlendirilen komisyona fahri reis olarak vekilharç Alibeyzade Hüseyin Ziya Efendi'nin atanması. Nezaretin dükkanlara müdahalesinin eğitime sekte vurduğunun beyanı.
- BOA.MF.MKT.541/6.** Bebek'teki ibtidaiye mektebi arsasına pazar kayığı çekilmesinin Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nce yasaklanması okulun elde ettiği kira bedelinin kesilmesine neden olduğundan bu yasağın kaldırılması.
- BOA.MF.İBT. 302/66.** Bebek İbtidai Mektebi'nin muhafazası için Mahmud Han-ı Sani Evkafı'na mülhak Sultan Ahmed Han-ı Salis hayratından caminin harimine Mısırlı Halim Paşa tarafından inşa olunan dükkanlara yapılan müdahalenin önlenmesi için Evkaf-ı Hümayun Mahkemesi'nde dava açıldığı.
- BOA.MF.MKT.729/23.** Bebek'te bulunan Sultan Birinci Ahmed Camii'nin altındaki ibtidai mektebi ile sahil arasındaki arsaya cami imamı tarafından kahvehane ve karpuz sergisi açılmasının engellenmesi.
- BOA.MVL.449/46.** Bebek karyesindeki cami ve minaresinin tamiri. (21. İstida)
- BOA.PLK.p.00713.** Bebek'teki Hümayun-ı Abad Camii ile bitişiğindeki dükkanların planı. (İstanbul)
- BOA.ŞD.137/106.** Sultan 2. Mahmud hayratından Bebek'te vaki caminin tamiri. (Evkaf 5)

İSTANBUL-BEBEK (HÜMAYÛNABÂD) CAMİSİ'NİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

BOA.ŞD.149/70. Sultan Mahmud Han-ı Sani hayratından Bebek’de bulunan caminin tamiri. (Evkaf 6)

BOA.ŞD.124/67. Bebek karyesinde vaki cami-i şerifin tamiri ve masraflarının tesviyesi. (Evkaf 4)

BOA.ŞD.3137/11. Ankara vilayetine tabi Beypazarı kasabasında Sultan Alaaddin Camii, III. Ahmed’in yaptırdığı Bebek Camii, Şam’da bulunan Sinan Paşa Camii ve Emeviyye Camii vakıfları ile kısmen de bazı eşhasın uhdelerinde bulunan kantar rüsumuna dair yazışmaların bulunduğu dosya. (İstida 42)

BOA.Y.MTV.97/7. Vefat eden Mısırlı Halim Paşa’nın gaip varisi olduğu haber alındığından ve müteveffanın Alemdağı, Rumelihisarı ve Bebek’teki köşk ve sahilhaneleri evkaf hududu dahilinde bulunduğundan terekesinin tahriri için olunacak muamele hakkında.